

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α' ΤΟΜΟΥ

Ιανουάριος 1963 — Δεκέμβριος 1964

Τεύχη 1 — 10

*Επιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

	Σελ.	Τεῦχος
<i>Τῆς Συντάξεως</i> : Ἡ ἔκδοσις	1	1
» » : Προβλήματα σχετιζόμενα μετὰ τὴν σύνταξιν ἀναλυτικοῦ προγράμματος	1	B
» » : Ὑπόμνημα πρὸς ἔξοχ. Ὑπουργὸν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὀρησκευμάτων	1	4
» » : Πρὸς τὸν δεῦτερον τόμον μας	1	6

Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ

I. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

<i>Κ. Ἀνανιάδης</i> : Ἡ ἀγροτική ἐκπαίδευσις στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς Παιδείας	15	6
<i>Κ. Ἀνανιάδης - Γ. Μαραγκουδάκης</i> : Ἀγροτική καὶ Ἀγροτεχνική ἐκπαίδευσις στὴν Ἑλλάδα	59	7
<i>Φιλίπ Βερνόν</i> : Σύγχρονοι ἀπόψεις περὶ νοημοσύνης καὶ μετρήσεως αὐτῆς (μεταφρ. Τ. Πασσάκου-Κυριαζοπούλου)	19	2
» » : » » »	15	3
<i>Ἄρ. Βουγιούκα</i> : Τὰ φαινόμενα τῆς προσαρμογῆς στὴ λειτουργία τῆς ἀντιλήψεως	3	4
» » : Ἡ διαδικασία τῆς μαθήσεως	51	7
<i>Θεοφράστου Γέρου</i> : «Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση» (κριτικὴ)	8	5
<i>Γ. Γεωργιάδης</i> : Τὸ Ἀμερικανικὸν σύστημα ἐκπαιδεύσεως	92	8
<i>Π. Ε. Δέρα</i> : Ὑπαρξισμὸς - Ἀγωγή, Ψυχολογία καὶ Ψυχιατρικὴ	161	9
<i>Ἔρנסτ Κασίρερ</i> : Τί εἶναι ἄνθρωπος. Μετάφ. - Σχόλια Θ. Γέρου	9	1
» » : » » » » » »	14	2
» » : » » » » » »	13	3
<i>Βασίλ. Α. Κονιδιτσιώτου</i> : Διαλεκτικὴ Ἀγωγή	3	1
» » : » » » »	11	2
<i>Βασ. Ι. Δαζανᾶ</i> : Abbé de l' Erpée, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀγωγῆς τῶν κωφαλάλων	215	10
<i>Γεωργίου Μαραγκουδάκη</i> : Ψυχολογία Μαθήσεως καὶ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα	140	9
» » : Στοιχεῖα Νευροφυσιολογικῆς Ψυχολογίας	14	1
<i>Ἄντ. Μπενέκου</i> : Εἰσαγωγή στὴν Ψυχολογία τοῦ Bruner	22	2
» » : » » » »	19	3
» » : Προβλήματα καὶ πειραματισμοὶ γύρω ἀπὸ τὴν διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν	107	8

	Σελ.	Τεύχος
Ι. Σ. Μπρούνερ : «Η έννοια τῆς δομῆς στὴ σύγχρονη Παιδαγωγική» κατὰ μετάφραση Γ. Μαραγκουδάκη καὶ Ἀντωνίου Μπενέκου	11	5
Κ. Πασάκου : Σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ μέθοδοι εἰς Ψυχολογίαν καὶ Παιδαγωγικήν	21	1
» » : » » »	32	2
Γ. Κ. Παπαγεωργίου : Δυσκολίες στὴν ἀνάγνωση καὶ γραφή .	199	10
Τριαντ. Τριανταφύλλου : Αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις εἰς τὴν Ἀγωγήν	2	6
Κ. Χάρη : Ἡ ἐπιστημονικότης τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ στάθμη τῶν σπουδῶν του	78	7
Λ. Χουσιάδα : Παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἐπαγωγικὴ καὶ παραγωγικὴ σκέψη	4	2

II. ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ - ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΨΥΧΙΚΗ - ΥΓΙΕΙΝΗ

Διδακτικοὶ πειραματισμοὶ

Α. Βουγιούκα : Ἐνα εὐκαιριακὸ θρησκευτικὸ μάθημα	181	9
» » : Ἡ προσφορὰ τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου στὰ παιδικὰ γράμματα	36	2
Θεοφράστου Γέρον : Ἡ Ὄρθογραφία τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 διδακτικὸν πρόβλημα τοῦ σχολείου	47	3
» » : » » »	35	4
» » : » » »	32	5
Α. Κακαβούλη : Παιδικὰ ἐλαττώματα καὶ ἡ ἀντιμετώπισίς των εἰς τὸ σχολεῖον	39	4
Εὐθ. Κασιώλα : Πορίσματα τέστ Ἀναγνώσεως	30	1
» » : » » »	44	2
» » : » » »	18	4
» » : » » » καὶ Ἀριθμητικῆς	15	5
» » : Τὸ πρόβλημα τῶν καθυστερημένων μαθητῶν στὸ σχολεῖο	186	9
» » : » » »	230	10
Ἀντ. Κρέτση : Ἡ μαθητοποίηση τοῦ μαθητοῦ	26	1
» » : » »	32	2
Γ. Κυριαζοπούλου : Ἡ Σύνταξις τοῦ συγχρόνου Ἀναλυτικοῦ προγράμματος	34	1
» » : » » »	48	2
Ν. Δυμπέρη : Πρότυπα Δημοτικὰ Σχολεῖα	132	8
Γ. Μαραγκουδάκη : Σχέδιον Ἀναλ. Προγραμ. τῆς Α' τάξεως τοῦ Δημ. Σχολείου	1	3

		Σελ.	Τεύχος
	<i>Αντ. Μπενέκου</i> : Συμβολή εις τὸ πρόγραμμα συγκεντρώσεως τῆς διδακτέας ὕλης	24	4
	» » : » » » »	27	6
<i>Τφ</i>	<i>Γ. Ξεκάλου</i> : Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικότητος εἰς τὸ παιδί	26	2
»	» » : » » » »	26	3
»	» » : » » » »	12	4
»	<i>Εὐαγ. Παπαγιαννάκη</i> : Τὰ τρία «Τί»	21	4
»	<i>Δ. Κ. Παλυβοῦ</i> : Ἡ ψυχολογία τῶν πεποικισμένων παιδιῶν	174	9
»	<i>Κ. Πασσάκου</i> : Προσπάθειαι ψυχολογικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς παρακολουθήσεως τοῦ μαθητοῦ	195	9
	» » : » » » »	243	10
	<i>Ν. Πετρουλάκη</i> : Πηγαι καὶ μορφῆ μαθήσεως	28	5
	<i>Ἐλπ. Σταματάκη</i> : Ἡ φιλολογία τῶν παιδιῶν	228	10
<i>Ε</i>	<i>Ἰω. Χαραλαμποπούλου</i> : Τὰ προβλήματα τῆς Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς τοῦ λαοῦ μας	38	1

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

	<i>Θ. Γέρον</i> : Educational Strategy for developing Societies τοῦ Adam Curle — Κριτικὴ Ἀνάλυση	90	7
	<i>Τ. Κυριαζοπούλου</i> : Ἡ Ἐπέκτασις τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως	137	8
	<i>Ἰω. Καμπανᾶ</i> : Ἐπιθεώρηση τοῦ βιβλίου Ἰω. Κυριαζικίδη : «Εἰσαγωγή στὸν ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸν»	148	10
	<i>Κ. Κίτσου</i> : Ἰδρυσις Ἰνστιτούτου τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς	35	5
	<i>Ν. Μπάρκα</i> : Ἐκθεσις ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν Ἀθῆναις συγκληθέντος Διεθνoῦς Συνεδρ. Μαθημ)κῶν	40	6
	<i>Αντ. Μπενέκου</i> : Ἐπιθεώρηση βιβλίου : 1) Ἐλπ. Σταματάκη : «Ἡ ἐπιμόρφωσις τῶν ἐνηλίκων» 2) Reiser - Leythman - Frankl - Lefgren : «Μιὰ προσπάθεια συνενώσεως τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως» Μεταφρ. Σχόλια Τρ. Τριανταφύλλου καὶ Γ. Μαραγκουδάκη. 3) Δ. Κ. Βακάλη : «Ἡ Ἐνιαία Συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία»	95	7
	» » : Ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ βιβλίου Ν. Πετρουλάκη : «Γενικὴ Διδακτικὴ»	147	8
	<i>Γ. Ζύδη</i> : Στατιστικὴ περὶ ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως	52	2
	<i>Γ. Ξεκάλου</i> : Διεθνῆς ἐκπαιδευτικὴ κίνησις	43	1
	<i>Κ. Πασσάκου</i> : Βιβλιοκρισία τοῦ βιβλίου «Ἡ Κρήτη τοπίον, ἀνθρωποι, γεγονότα, θρύλοι» — Λ. Γ. Πετρίδη	48	6
	<i>Τ. Τριανταφύλλου</i> : Ὁργάνωσις Σεμιναρίου	56	2

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΤ. ΚΟΝΙΔΙΤΣΙΩΤΟΥ, Δρος τῆς Φιλοσοφίας

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Ἡ θέσις τῆς διαλεκτικῆς εἰς τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὰς διαλεκτικὰς δυνατότητας τῶν ὠρίμων ἀνθρώπων. Δι' ἡμᾶς ὅμως ὑπάρχει τὸ πρόσθετον πρόβλημα τοῦ τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ διαλεκτικὴ εἶναι μέσον ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἀποτέλεσμα ἀγωγῆς. Ὁ νέος μαθητὴς ἐρχόμενος τὸ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον φέρει δυνάμει τὰς διανοητικὰς δυνατότητας πρὸς διαλεκτικὴν. Δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ αὐτὸν συμμετοχὴν εἰς σοβαρὰν προσπάθειαν διαλεκτικῆς ζητήσεως ἀληθειῶν. Εἶναι ἀνάγκη ἡμεῖς μὲν νὰ ἐξασφαλίσωμεν προηγουμένως τὰς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις ὃ δὲ χρόνος νὰ ὀδημοιουργήσῃ τὴν ἀπαραίτητον πνευματικὴν ὠριμότητα. Τὸ ἐνδιαφέρον πάντως τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ στραφῇ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ἄς μὴ θεωρηθῇ δὲ τοῦτο ὑπερόλική ἀπαίτησις. Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη πρὸς διαλεκτικὴν καὶ εἶναι ἄξιον προσοχῆς τὸ ὅτι οἱ μικροὶ μαθηταὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συζητοῦν τελείως φυσικὰ καί, ὄχι σπανίως, θέτουν τὰ πλέον θεμελιώδη διαλεκτικὰ προβλήματα. Εἶναι θεδαίως ἀνώριμοι πρὸς πραγματικὴν διαλεκτικὴν συζήτησιν, αἱ ἐρωτήσεις των ὅμως ἀποτελοῦν, κατὰ τὸν Gadamer «φυσικὴν μορφήν πνευματικῆς ἐνεργείας ὑψηλῆς καὶ μονίμου ἀξίας» καὶ δι' αὐτῶν «κτυποῦν τὰς θύρας τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας». Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ ἀγωγή οὐδὲν δικαίωμα ἔχει νὰ καταπνίγῃ καὶ μαραίνῃ τὴν σημαντικὴν αὐτὴν τάσιν ἀπὸ ἀμέλειαν ἢ ἀδιαφορίαν.

Σημαντικὴν συμβολὴν ἀποτελεῖ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἢ σοβαρὰ ἀσχολία τοῦ διδασκάλου μὲ τὰς ἀξιολόγους ἐρωτήσεις τῶν μικρῶν μαθητῶν, ἔστω καὶ διὰ μόνῃς τῆς παροχῆς συντόμων καὶ ἀπλῶν

ἀπαντήσεων. Ὅχι δὲ μικροτέραν συμβολὴν ἀποτελεῖ καὶ ὁ ἐθισμὸς τῶν μαθητῶν εἰς προσεκτικὴν ἀκοὴν τῶν ἄλλων, ὅταν ὁμιλοῦν. Εἶναι ἀπογοητευτικὸν τὸ φαινόμενον καὶ ὠρίμων ἀκόμη ἀνθρώπων τελείως ἀναγῶγων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, τῶν πλείστων ἀτυχῶς ἀνθρώπων, ἀκόμη καὶ τῶν θεωρουμένων μορφωμένων. Χωρὶς πρόθυμον ἀνοχὴν τῶν ἄλλων, ὅταν ὁμιλοῦν, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσῃ διαλεκτικὴ συζήτησις.

Αἱ βάσεις τῆς διαλεκτικῆς τέχνης θὰ ἔχουν τεθῆ ἀσφαλεῖς, ἂν ἐνθαρρύνωμεν τοὺς μικροὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐμφυτον ἐκείνην τάσιν των, τὴν ὁποῖαν ὁ Gadamer ἐκάλει «φυσικὸν διάλογον». Ὁ μαθητὴς, ὃ ὁποῖος ἐρχεται τὸ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον, εἶναι εἰς θέσιν νὰ συζητήσῃ τελείως φυσικὰ, ὅταν φυσικὰ λείπη ὁ φόβος τοῦ σχολείου.

Τὰ ἀνωτέρω, εἶναι προφανές, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὴν διαλεκτικὴν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ σχῆμα, αὐστηρῶς λαμβανομένων, ἔχουν ὅμως πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς βραδύτερον.

Ὁ διδάσκαλος τοῦ βασικοῦ σχολείου θὰ διδάξῃ πάντως τὰ πρῶτα θέματα τῆς διαλεκτικῆς συζητήσεως καὶ θὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν λογικὴν σκέψιν. Ὁ δρόμος θὰ εἶναι μακρὸς: ἀπομίμησις τοῦ τρόπου συζητήσεως τῶν ὠρίμων ἀνθρώπων, ἀπαγγελία, ἀπομνημόνευσις, σκέψεις κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ὠρίμων, ἐθισμὸς εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς αἰτίας, τῶν σχέσεων πραγμάτων καὶ φαινομένων, ὅλα αὐτὰ θὰ τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σκοποῦ τοῦτου πρὶν ὃ ἀναπτυσσόμενος νέος ἄνθρωπος φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προβάλλῃ μὲ ἰδικὴν του γνώμην, ἐπαρκῶς θεμελιωμένην, καὶ γίνῃ ἱκανὸς νὰ ἀντικρούῃ ἀντίθετον γνώμην, ὅταν αὐτὴ δὲν στηρίζεται εἰς λογικὰς ἀρχάς. Ὁ ἴδιος διδάσκαλος θὰ πρέπει νὰ

ἀποκαθάρτη καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ τὸν φυσικὸν διάλογον καὶ μὲ τὴν ἐσθήθειαν τοῦ χρόνου νὰ δημιουργήσῃ τὰς λοιπὰς προϋποθέσεις μιᾶς συστηματικῆς καὶ συνειδητῆς διαλεκτικῆς συζητήσεως.

Προϋποθέσεις ἀρτίας διαλεκτικῆς. Ἡ συζήτησις αὕτη προϋποθέτει ἀκόμη τὴν ὑπαρξιν γνώσεων, γνώσεων πολλῶν καὶ ἠλεγμένων. Εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀνήκει ἡ τιμὴ τοῦ καθορισμοῦ τῶν γενικῶν προϋποθέσεων μιᾶς ἀρτίας διαλεκτικῆς συζητήσεως. Κατ' αὐτὸν ἀπαιτεῖται, πρωτίστως, σαφῆς κατὰ τὴν τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων καὶ ἐννοιῶν. Εἰς τὸν Σωκράτη ὀφείλεται ἡ μεγάλη προσπάθεια συστηματικῆς ἀρσεως τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν τῆς δημιουργίας μιᾶς διαλεκτικῆς ἐννοιῶν, μιᾶς προσπαθείας πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῶν χρησιμοποιουμένων ἐννοιῶν, διὰ διαλεκτικῆς συζητήσεως. Ἀπαιτεῖται ἀκόμη διερεῦνησις καὶ γνῶσις τῶν Κατηγοριῶν, τῶν θεμελιωδῶν, ἀπλῶν καὶ γενικῶν ἐννοιῶν διανοήσεως. Ἀπαιτεῖται δηλαδὴ ὀρθομαθία, ἀλλὰ συστηματικὴ προσπάθεια νὰ γνωρίσουν οἱ μαθηταὶ τί ἀκριβοῦς ἐννοοῦμεν λέγοντες: οὐσίαν, ποσότητα, ποιότητα, ἀναλογίαν, τόπον, χρόνον, θέσιν, κατάστασιν, ἐνέργειαν καὶ πάθησιν. Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ γίνεταί καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἰς σχέσιν καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν μερῶν τοῦ λόγου, πρὸς τὰ ὅποια αἱ κατηγορίαι ἔχουν ἀντιστοιχίαν, βαθυτέρα ὅμως κατανοήσις τῶν εἶναι δυνατὴ εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ τὰς ἀνωτάτας σχολὰς. Εἰς τὰς βαθμίδας αὐτὰς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἄλλωστε ἡ κυρίως θέσις τῆς διαλεκτικῆς. Ἀπαραίτητον θεωρεῖται ἐπίσης νὰ συνηθίσουν οἱ μαθηταὶ νὰ μὴ περιπλέκωνται εἰς ἀντιφάσεις κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ τελευταία προϋπόθεσις θεωρεῖται, παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ἀνεύρεσις γενικῶς παραδεδεγμένων δοξασιῶν, «τόπων», κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν.

Πορεία τῆς διαλεκτικῆς. Ἡ ἀρτία διαλεκτικὴ συζήτησις, ἔπειτα

ἀπὸ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀνωτέρων προϋποθέσεων, ἀκολουθεῖ συνήθως τρία στάδια, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ Hegel. Α) Θέσις: εἶναι ἡ προβολὴ ἐνὸς ἰσχυρισμοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ πραγματικοῦ, ἡ θετικὴ συνήθως ἀπόψις ἐπὶ ἐνὸς προβλήματος, ἡ γενικῶς παραδεδεγμένη κατάστασις πραγμάτων ἢ ἀντίληψις, ἢ καὶ τὸ τελευταῖον δὲν ἀποτελεῖ κανόνα. Β) Ἀντίθεσις: εἶναι ἡ ἀπόκρισις τοῦ συνομιλητοῦ δι' ἐνὸς ἀντιθέτου ἢ ἀντιφατικοῦ ἰσχυρισμοῦ καὶ Γ) Σύνθεσις: ἡ προσπάθεια πρὸς μεσολάβησιν μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων καὶ ἡ ἐνωσις τῶν. Ὅχι ὁ συμβιβασμός, ἡ σύγκρισις ἢ ἡ παραβολή, ἀλλὰ ἡ ἐνωσις τῶν πραγματικῶν συστατικῶν τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως εἰς μίαν ἐνότητα, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν σχετίζονται θέσις καὶ ἀντίθεσις.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ μάθουν, τί εἶναι θέσις, τί ἀντίθεσις καὶ πῶς διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων, διὰ τῆς λογικῆς πορείας τῆς σκέψεως εἶναι δυνατόν νὰ φθάσωμεν εἰς καλλιτέραν γνῶσιν, εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, τὴν σύνθεσιν.

Ὁ Richard Bechinger εἰς ἓνα πρόσφατον ἔργον τοῦ «Ἡ διαλεκτικὴ ἔκθεσις», ἀφοῦ ἀναφέρει, πῶς ὁ δ) λος ὁδηγεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν γραφὴν ἐκθέσεων κατὰ τὸ διαλεκτικὸν σχῆμα, παραθέτει καὶ πλῆθος παραδειγμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν ἓν ἐν περιλήψει. Ἔστω τὸ διαλεκτικὸν πρόβλημα.

«Εἶναι ἡ φιλοδοξία ἀρετὴ ἢ ἀδυναμία»;

Ἐπειτα ἀπὸ μίαν σύντομον εἰσαγωγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν δίδεται ὁ ὁρισμὸς τῆς φιλοδοξίας, ἀκολουθεῖ ἡ Θέσις: Ἡ φιλοδοξία εἶναι ἀρετὴ. Παρατάσσονται τὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς θέσεως. 1) ἡ φιλοδοξία προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν καὶ ἀδιαφορίαν, 2) εἶναι τὸ θεμέλιον καθε πραγματικῆς αὐτοαγωγῆς, 3) συνδέεται ἀπὸ ἰσχὺν βουλήσεως καὶ αὐτὸ εἶναι σημαντικόν, 4) ὁ φιλόδοξος ἐπιβάλλεται καὶ 5) φθάνει εἰς τὸν σκο-

πόν του και αποδίδει. Έπειτα από τα υπέρ της θέσεως επιχειρήματα, ακολουθεί η Ἄντιθεσις: Ἡ φιλοδοξία εἶναι ἀδυναμία, διότι 1) ἡ φιλοδοξία ὁδηγεῖ εἰς ὑπεροφίαν, 2) δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἀχαλίνωτον ἐπιθυμίαν ἐκπληρώσεως ἀθεμίτων σκοπῶν, 3) ὑπάρχει κίνδυνος μονομερείας καὶ βαναύσου μεταχειρίσεως τῶν ἄλλων, 4) συχνὰ ἡ φιλοδοξία εἶναι μία πρωτόγονος ὀρμηὴ πρὸς κτήσιν δυνάμεως, 5) ὑπάρχει κίνδυνος ἐπιδιώξεως ἑνὸς κακοῦ σκοποῦ καὶ 6) ἡ φιλοδοξία προέρχεται ὄχι σπάντως ἀπὸ καταπίεσιν κληυμάτων κατωτέρου καὶ τάσιν πρὸς ἀναπλήρωσιν. Τέλος, ἔπειτα, ἀπὸ διαλεκτικῆν σκέψιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρων γίνεται ἡ Σύνθεσις: Ἡ φιλοδοξία εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀρετὴ ἢ καὶ ἀδυναμία. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἂν ὁ φιλόδοξος θυσιάζῃ γάριν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τὸ πᾶν ἀδιστακτικῶς ἢ διατηρῆ τὸν ἀνθρωπισμὸν του.

Παρατηροῦμεν δηλ. ἐδῶ ὅτι ὁ μαθητὴς ὁδηγεῖται καὶ βοηθεῖται διὰ τοῦ διαλεκτικοῦ σχήματος, ὥστε νὰ δύναται μόνος νὰ συνομιλῆ πρὸς ἑαυτὸν λογικῶς, παρατηρῶν δὲ τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ μᾶς ἀπόψεις, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν αὐτοδιαλεκτικὴν.

Μορφαὶ καὶ εἶδη τῆς διαλεκτικῆς. Αὕτη εἶναι ἐν συντομίᾳ, ἡ πορεία τῆς λογικῆς σκέψεως πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας κατὰ τρόπον διαλεκτικόν. Ὅσον ὅμως τὸ ἐπίπεδον μορφώσεως καὶ νοημοσύνης τῶν συζητητῶν γίνεται ὑψηλότερον, τόσον γίνονται σαφέστεραι αἱ διάφοροι παραλλαγὰί τῆς διαλεκτικῆς. Αἱ σημαντικώτεραι δύο, τὰς ὁποίας περιοριζόμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἐδῶ, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ διαλεκτικοῦ θέματος καὶ τῶν δυνατοτήτων συνθέσεως, τὰς ὁποίας προσφέρει. Ἡ πρώτη παραλλαγὴ ὀνομάζεται κλειστός τύπος. Ἡ θέσις καὶ ἡ ἀντίθεσις εἶναι δυνατόν νὰ δώσουν, ἔπειτα ἀπὸ διαλεκτικὴν συζήτησιν, θετικὴν λύσιν καὶ σύνθεσιν τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων. Ἡ δευτέρα παραλλαγὴ ὀνομάζεται ἀνοικτός τύπος. Ἡ θέσις καὶ ἡ ἀντίθεσις, λόγῳ

τῆς φύσεως τοῦ προβλήματος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσουν ἱκανοποιητικὴν σύνθεσιν, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὄριμον ἀνθρώπινον πνεῦμα. Τὸ πρόβλημα παραμένει, μετατοπιζόμενον ἀπλῶς εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα. Πᾶσα νέα θέσις εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ἐκ νέου ἐγκλείουσα νέαν ἀντίθεσιν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Θέματα διαλεκτικῆς. Προβλήματα διαλεκτικῆς φύσεως εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιάσουν ὅλα τὰ μαθήματα, εἰς τινὰς τοῦλάχιστον φάσεις τῆς ἐπεξεργασίας των, κυρίως ὅμως τὰ ἐκπροσωποῦντα εἰς τὸ σχολεῖον τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας. Ἰδιαιτέρως αἱ κάτωθι περιοχαὶ τῆς γνώσεως παρέχουν ἀφθονὸν ὑλικὸν διαλεκτικῶν θεμάτων: 1) κοινωνικῆς ζωῆς, 2) ἠθικῆς, 3) ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, 4) ἀτομικῆς ιδιοκτησίας, 5) τεχνικῆς καὶ ἐκβιομηχανίσεως, 6) ζητήματα ἀγωγῆς, 7) ἐπίκαιρα πρόβλήματα, 8) ἀγωγῆς τοῦ πολίτου καὶ 9) γενικὰ πρόβλήματα τῆς ζωῆς.

Ἡ λύσις αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρῆται τόσον διὰ προφορικῆς διαλογικῆς συζητήσεως, ὅσον καὶ διὰ γραπτῆς ἀναπτύξεως ἐπιχειρημάτων προερχομένων ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν συζήτησιν τοῦ ἐγὼ ἐκάστου μαθητοῦ πρὸς ἑαυτό. Πρὸς τοῦτο προσφέρεται ἄριστα τὸ μάθημα τῶν διαλεκτικῶν ἐκθέσεων. Διαλεκτικαὶ ἐκθέσεις ὀνομάζονται ὅσαι ἔχουν θέμα, τὸ ὁποῖον περιέχει πραγματικὴν διαλεκτικὴν σχέσιν καὶ ἀναπτύσσονται κατὰ τὸ διαλεκτικὸν σχῆμα.

Ὁ διαλεκτικὸς διδάσκαλος. Διὰ νὰ φθάσῃ ὁ μαθητὴς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς αὐτοδιαλεκτικῆς, ἀπαιτεῖται πρὸ πάσης ἀγωγῆς πνευματικῆ ὀριμότης, ἀλλὰ καὶ ποσὸν γνώσεων ἀνάλογον. Αὐτὰ ὑπάρχουν εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ γυμνασίου. Τὸ τέλειον ὅμως δὲν ἐπιτυγχάνεται ποτέ, ἂν δὲν προηγηθῆ μακρὰ καὶ συστηματικὴ προσπάθεια ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀκόμη σχολικοῦ ἔτους.

Ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος ἂ' ἀναλάβῃ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς, πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος διαλεκτικὸς. Τὸ πνεῦ-

μα του πρέπει να είναι ελεύθερον και αδέσμευτον. Ἀδέσμευτον τουλάχιστον ἔναντι προκαταλήψεων και συναισθηματισμῶν, ὅπως και ἔναντι δογμάτων και κομματικῶν παρατάξεων. Ἡ ἀσκησις ὁμως ἀγωγῆς προϋποθέτει ἐνός ἄλλου εἶδους δέσμευσιν, δέσμευσιν ἐνώπιον τῶν ἀξιῶν τῶν ὑλικῶν ἀξιῶν, εἰς ὅσον μέτρον εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ζωὴν, τῶν πνευματικῶν και ἠθικῶν ἀξιῶν δέσμευσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν κλασσικῶν ἀξιῶν τοῦ Ὁραίου, Δικαίου και Ἀληθοῦς και τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν τῆς Πίστεως, Ἀγάπης, Φιλανθρωπίας, Ἀνεκτικότητος και Μετριοφροσύνης.

«Οἱ διαλεκτικοὶ εἶναι οἱ συνήγοροι τῆς Λογικῆς», κατὰ τὸν Johannes Hessen καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βόννης. Δὲν δέχονται συμβιβασμοὺς εἰς τὴν προσπάθειαν «ἀνευρέσεως τῆς ἀληθείας διὰ συζητήσεως» (Πλ. πολ. 534B). Ἡ κατάστασις τῆς ἡμιαληθείας εἶναι δι' αὐτοὺς ἀφόρητος και ἡ προσπάθεια ἐξόδου ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι μόνιμος χαρακτηριστικὴ των ιδιότης.

Ὁ διδάσκαλος δὲ τῆς διαλεκτικῆς, εἰδικώτερον, θεωρεῖ τὴν ὑπάρχουσαν γνῶσιν και τὴν παροῦσαν πραγματικότητα ὡς στατικὴν και ἀμετάβλητον, ἀλλὰ ὡς δυναμικὴν και ὑποκειμένην εἰς συνεχῆ μεταβολὴν και βελτίωσιν. Γνωρίζει ὅτι ἡ

μεταβολὴ και βελτίωσις αὐτὴ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς γνώσεως, ἀλλὰ και τῆς φύσεως και τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπως και τῆς ιστορικῆς διαδοχῆς γεγονότων, λαμβάνει χώραν λόγῳ τῶν ἀντιφάσεων, τὰς ὁποίας ἐγκλείουν. Εἶναι πλήρως συνειδητὸν εἰς αὐτὸν ὅτι «ὄπου ἐνέργεια και δράσις, ἐκεῖ και ἀντίδρασις» και «ὄπου ἀντίδρασις, ἐκεῖ και ἡ ζωὴ». Ἀποφεύγει τὴν ἐπίδειξιν γνώσεως ἢ πνεύματος και, παρὰ τὸ ὅτι αὐτὸς γνωρίζει τουλάχιστον καλῶς ὅτι γνωρίζει, προσπαθεῖ «να εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὅσον φαίνεται».

ΚΥΡΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- 1) G. Engel, Die dialektische Methode, 1860.
- 2) Von Hartman, über die dialektische Methode, 1910.
- 3) Jonas Cohn, Die Theorie der Dialektik, 1929.
- 4) Georg Hegel, Phänomenologie des Geistes, IV. Aufl., 1952.
- 5) Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου, Πλάτωνος Φαῖδρος, Ἀθῆναι, 1948.
- 6) Werner Jäger, Die dialektische Bildung. In: Paideia, Bd II, 1955.
- 7) Karl Jaspers, Die grossen Philosophen, Bd I, 1957.
- 8) Richard Boehinger, Der dialektische Besinnungsaufsatz, 1961.
- 9) Robert Spaemann, Dialektik und Pädagogik. In: Zschr Pädagogische Rundschau, Januar 1961.
- 10) Βασιλείου Κονιδιτσιώτου, Μαιευτικὴ Παιδαγωγική, Ἀθῆναι 1951.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΕΡΝΣΤ ΚΑΣΙΡΕΡ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

2. Ἡ πρώτη ἀπάντησις, κατὰ κάποιον τρόπο, εἶναι και ἡ κλασσικὴ ἀπάντησις. Τὸ Σωκρατικὸ πρόβλημα και ἡ Σωκρατικὴ μέθοδος, δὲ θὰ ξεχαστοῦν. Γιατὶ μέσα ἀπ' τὴν Πλατωνικὴν σκέψιν ὄφησε τὰ σημάδια πάντοτε μελλοντικῆς ἀνάπτυξης

τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. (5)

Λὲν ὑπάρχει ἴσως πῶς σίγουρος και

5. Στις ἐπόμενες σελίδες δὲν θὰ σὰς δώσω τὴν ιστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπολογικῆς φιλοσοφίας. Θὰ διαλέξω ἀπλῶς λίγους βασικούς σταθμούς για να φωτίσω τὴ γενικὴ πορεία τοῦ στοχασμοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας

